

Εισαγωγή

Η πολυπολιτισμικότητα και η πολυγλωσσία ήταν ανέκαθεν χαρακτηριστικά των ανθρώπινων κοινωνιών. Ο τρόπος όμως προσέγγισης της πολυπολιτισμικότητας διέφερε σημαντικά στις εκάστοτε ιστορικές περιόδους και στα εκάστοτε κοινωνικά συστήματα. Υπήρξαν εποχές στις οποίες η πολυπολιτισμικότητα και η πολυγλωσσία παραβλέπονταν συνειδητά. Ιδιαίτερα κατά τον 19^ο αιώνα με την ίδρυση των εθνικών κρατών επικράτησαν έντονες τάσεις ομογενοποίησης στην προσπάθεια σύστασης εθνικών ταυτοτήτων. Η πορεία και η εξέλιξη των τάσεων αυτών καθορίστηκαν σε μεγάλο βαθμό από την πολιτική και την επιστήμη.

Μόλις τα τελευταία σαράντα χρόνια άρχισε να αναπτύσσεται κριτικός λόγος απέναντι στην ομογενοποίηση. Οι ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις του μετα-αποικιοκρατικού κόσμου οδηγούν σε συνεχή αλλαγή της πολιτικής και οικονομικής κατάστασης και στη συμβίωση διαφορετικών πολιτισμών σε μια πολύγλωσση κοινωνία. Οι ανακατατάξεις στην ανατολική Ευρώπη επηρεάζουν τον ευρωπαϊκό χώρο και προκαλούν νέα μεταναστευτικά ρεύματα. Η έντονη αυτή κινητικότητα που προκαλείται όχι μόνο λόγω της μετανάστευσης αλλά και λόγω του εμπορίου, του τουρισμού και της ηλεκτρονικής διαδίκτυωσης, δημιουργεί νέα ερευνητικά ενδιαφέροντα και κάνει επιτακτική την ανάγκη της υιοθέτησης νέων προσεγγίσεων και μεθόδων.

Ειδικά γύρω από τα θέματα γλώσσας και πολυπολιτισμικότητας συγχροτούνται νέες τάσεις, οι οποίες διερευνούν διαφορετικούς τρόπους προσέγγισης των φαινομένων. Στο πλαίσιο της σύντομης αυτής εισαγωγής είναι αδύνατο να δώσουμε μια συνολική εικόνα των επιστημονικών αυτών εξελίξεων. Η ποικιλομορφία της έρευνας γύρω από τα θέματα αυτά αναπαρίσταται εν μέρει και στα κείμενα του τόμου αυτού. Οι θεωρητικές προσεγγίσεις που υιοθετούνται στα άρθρα χρησιμοποιούν μεθοδολογικά εργαλεία διαφορετικών επιστημονικών τομέων, όπως για παράδειγμα της γλωσσολογίας, της λογοτεχνίας, της διδακτικής, της μεταφρασεολογίας, της κοινωνιολογίας και της ψυχολογίας.

Στην ακόλουθη παρουσίαση των περιεχομένων του τόμου τα άρθρα ταξινομούνται σε θεματικές ενότητες. Πολλοί/ές συγγραφείς προσεγγί-

γίζουν τα θέματά τους διεπιστημονικά και έτσι δεν ήταν δυνατή η ταξινόμηση των άρθρων χωρίς επικαλύψεις. Οι επικαλύψεις αυτές άλλωστε είναι που κάνουν τόσο δημιουργικές και ενδιαφέρουσες τις διεπιστημονικές προσεγγίσεις.

Στο πλαίσιο του θέματος «Γλώσσα και Πολυπολιτισμικότητα» κάποιοι/ες από τους/τις συγγραφείς επέλεξαν να ασχοληθούν με ενδοπολιτισμικά και ενδογλωσσικά ζητήματα:

Ο ULRICH AMMON και η SARA HÄGI εξετάζουν την πολυκεντρικότητα της γερμανικής γλώσσας. Η Γερμανική εμφανίζει διάφορες εθνικές και τοπικές ποικιλίες, όπως π.χ. τα αυστριακά και ελβετικά Γερμανικά και διάφορες διαλέκτους. Οι ποικιλίες αυτές θα έπρεπε να λαμβάνονται υπόψη και στο μάθημα της Γερμανικής ως ξένης γλώσσας. Και αυτό διότι η άγνοια ή κάποιες λανθασμένες απόψεις για το τι είναι αποδεκτό στη γλώσσα οδηγούν σε διακρίσεις, ενώ η επίγνωση της ύπαρξης διαφόρων γλωσσικών ποικιλιών συμβάλλει στην αποφυγή των διακρίσεων. Σε ποιο βαθμό θα πρέπει οι μαθητές/τριες της Γερμανικής ως ξένης γλώσσας να διδάσκονται τις εθνικές και τοπικές ποικιλίες, εξαρτάται από το πού και πώς θέλουν να χρησιμοποιήσουν τη γερμανική γλώσσα. Οι συγγραφείς του άρθρου θεωρούν σημαντική την ευαισθητοποίηση των μαθητών/τριών ως προς τις ποικιλίες της γερμανικής γλώσσας.

Ο HANS BANNENBERG παρουσιάζει καταρχήν τις διάφορες επιρροές που δέχτηκαν κατά καιρούς η ολλανδική γλώσσα και οι διάλεκτοί της. Το θέμα της ικανότητας επιβίωσης της ολλανδικής γλώσσας τον καιρό της παγκοσμιοποίησης και της κυρίαρχης τάσης για ομογενοποίηση προσεγγίζεται με παραδείγματα από την ιστορία και την παράδοση. Από τα παραδείγματα αυτά προκύπτει ότι ο σημερινός 'τυπικός ολλανδικός' πολιτισμός και η ολλανδική γλώσσα δημιουργήθηκαν από την καθημερινή συνύπαρξή τους με άλλες γλώσσες και πολιτισμούς. Έτσι κατά τον συγγραφέα ο ολλανδικός πολιτισμός ήταν πάντοτε πολυπολιτισμικός και γι' αυτόν το λόγο δεν θα έπρεπε να φοβάται την επαφή με το 'διαφορετικό'.

Και το άρθρο της ELISABETH RUDOLPH ασχολείται με ενδοπολιτισμικά χαρακτηριστικά, αναφέρεται όμως σε μια μεγαλύτερη κοινότητα, την Ευρώπη. Εξετάζει την προέλευση και την εξέλιξη της αρχής της αιτιότητας στο δυτικοευρωπαϊκό πολιτισμό. Η σπουδαιότητα της σχέσης ανάμεσα σε αίτιο και αιτιατό είχε ήδη εντοπιστεί από τους αρχαίους έλληνες φιλοσόφους. Χωρίς την αρχή της αιτιότητας δεν θα ήταν δυνατή η εξέλιξη των φυσικών επιστημών και της τεχνολογίας, αλλά ούτε και των ανθρωπιστικών επιστημών στη Δυτική Ευρώπη. Η αρχή της αι-

τιότητας άφησε επίσης τα ίχνη της στις δυτικοευρωπαϊκές γλώσσες. Η Rudolph παραθέτει παραδείγματα από πέντε γλώσσες και εξετάζει τα διάφορα είδη της αιτιότητας όπως επίσης και τη σχέση αιτιότητας και χρονικότητας.

Με διαγλωσσικά ζητήματα, δηλαδή ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα σε δύο γλώσσες, ασχολούνται τα επόμενα τρία άρθρα:

Ο HANS EIDENEIER εξετάζει στο άρθρο του μια σειρά γερμανικών λέξεων, οι οποίες τονίζονται από Έλληνες και Ελληνίδες που μιλούν τη γερμανική γλώσσα σε λάθος συλλαβή. Οι αιτίες των λαθών βρίσκονται εν μέρει σε ένα βασικό κανόνα τονισμού της ελληνικής, σύμφωνα με τον οποίο καμία λέξη δεν τονίζεται πιο πάνω από την προπαραλήγουσα, αλλά και σε επιρροές από τις ξένες γλώσσες που μιλούν οι ομιλητές/τριες, κτλ. Ο συγγραφέας τονίζει τη σπουδαιότητα της μελέτης της προσωδίας στις συγκριτικές αναλύσεις γλωσσών.

Η ΜΑΓΔΑΛΗΝΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ παρουσιάζει μια συγκριτική μελέτη ανάμεσα στην τουρκική και στην ελληνική γλώσσα. Τέσσερις αιώνες γλωσσικής συνύπαρξης της τουρκικής και ελληνικής άφησαν στις δύο γλώσσες, κυρίως στο λεξιλογικό επίπεδο, έντονα ίχνη. Στο άρθρο εξετάζεται ένα ιδιαίτερο ρητορικό σχήμα, η εκφυλιστική λεξικολογική αναδίπλωση σε ένα σχήμα επανάληψης μιας λέξης, όπου ο δεύτερος τύπος εμφανίζει το σύμφωνο [m] / [μ] στην αρκτική θέση, π.χ. ελληνικά: *Ευρώ* → *Ευρώ Μευρώ*, τουρκικά: *deniz* → *deniz meniz*. Ο μηχανισμός αυτός συναντάται για πρώτη φορά σε μια παρωδία μαγικής συνταγής σε δημώδη βυζαντινή σάτιρα του 14^{ου} αι. Παρόμοιες δομές υπάρχουν και σε μαγικούς παπύρους των ελληνιστικών χρόνων. Η μελέτη προσφέρει πληροφορίες σχετικά με την προέλευση, την εξάπλωση σε διάφορες διαλέκτους και τη σημερινή λειτουργία του φαινομένου αυτού και στις δύο γλώσσες.

Η ANNA ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗ-ΣΥΜΕΩΝΙΔΗ εξετάζει στο άρθρο της τη μεταφορά και ειδικότερα τη μεταφορική χρήση της λέξης *πέτρα* (*pierre, stone, Stein*). Αξιοσημείωτο είναι ότι οι ίδιες μεταφορές χρησιμοποιούνται σε πολλές γλώσσες όπως π.χ. η έκφραση *Η καρδιά του είναι από πέτρα* (*Sein Herz ist aus Stein*). Η συγγραφέας καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι ακροατές/τριες καταλαβαίνουν τα υπονοήματα της μεταφοράς με βάση το γλωσσικό και εξωγλωσσικό πλαίσιο, το χρηστικό πεδίο, όπως επίσης και τις γνώσεις τους σε σχέση με τις ιδιότητες της καρδιάς και της πέτρας.

Μερικά άρθρα θέτουν στο επίκεντρο της ενασχόλησής τους ζητήματα διγλωσσίας και πολυγλωσσίας:

Η CHRISTINE και ο HANS BICKES ασχολούνται στο άρθρο τους με την εκμάθηση της πρώτης, δεύτερης και ξένης γλώσσας. Ξεκινώντας από την οπτική που υιοθετεί η εξελικτική βιολογία για την εκμάθηση της πρώτης γλώσσας εξετάζουν δύο συμπληρωματικές προσεγγίσεις της διγλωσσίας και της πολυγλωσσίας: η μία στηρίζεται σε κοινωνικοπολιτισμικούς παράγοντες και η άλλη στη γνωστική ψυχολογία και στη νευρολογία. Τέλος επιχειρηματολογούν υπέρ της προώθησης μιας πρώιμης δίγλωσσης ή πολυγλωσσικής εκπαίδευσης με στόχο τη διατήρηση της πρώτης γλώσσας και την προετοιμασία των παιδιών για ένα μέλλον σε περιβάλλον πολυπολιτισμικότητας και πολυγλωσσίας.

Ο GERT RICKHEIT παρουσιάζει την εξέλιξη της έρευνας της διγλωσσίας. Μετά την παράθεση κλασικών ορισμών της διγλωσσίας εξετάζει σύγχρονους ορισμούς, στους οποίους κεντρική θέση κατέχουν οι νευρογλωσσικές θεωρήσεις του φαινομένου. Όπως οι παλιές έτσι και οι νέες οπτικές θέτουν το ερώτημα «ποιος είναι δίγλωσσος», αλλά τελικά ούτε αυτές αποδίδουν την πολυπλοκότητα του φαινομένου. Πολλά προβλήματα δημιουργεί επίσης η εφαρμογή των νέων τάσεων σε διάφορα πεδία πρακτικής. Έτσι ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι είναι αναγκαία μια ακόμη πιο διεξοδική διερεύνηση του φαινομένου.

Στα επόμενα άρθρα διεξάγονται γλωσσολογικές αναλύσεις, τα αποτελέσματα των οποίων χρησιμοποιούνται από τους/τις συγγραφείς για τη διατύπωση προτάσεων σε σχέση με την εκμάθηση της γλώσσας:

Στο πλαίσιο αυτό ο KONRAD EHLICH ακολουθεί μεθόδους της Λειτουργικής Πραγματολογίας για την ανάλυση αφηγηματικού λόγου. Επικεντρώνει το ενδιαφέρον του στην αφήγηση ως κύριο είδος του προφορικού λόγου στην καθημερινή επικοινωνία. Από την ανάλυση μιας αφήγησης ενός κοριτσιού πεντέμισι ετών προκύπτουν τα τυπικά χαρακτηριστικά της αφήγησης καθημερινού λόγου. Κατά τον Ehlich τα παιδιά προσχολικής ηλικίας κατέχουν ήδη σε γενικές γραμμές αυτά τα χαρακτηριστικά. Στις πολυπολιτισμικές τάξεις συνυπάρχουν αφηγήσεις εμπλουτισμένες από ποικίλες πολιτισμικές παραδόσεις. Γι' αυτόν το λόγο το σχολείο θα έπρεπε να αξιοποιήσει τον πλούτο αυτό αναγνωρίζοντας την αξία της προφορικότητας και να αναπτύξει τις ικανότητες και τις δεξιότητες των παιδιών στον αφηγηματικό λόγο.

Σύμφωνα με τον GERT HENRICI τα προβλήματα κατανόησης που εμφανίζονται κατά τη διάρκεια του μαθήματος αποτελούν ένα σημαντικό πεδίο έρευνας της εκμάθησης ξένων γλωσσών. Ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι για τη διερεύνηση τέτοιων προβλημάτων απαιτείται η συμμετοχική παρατήρηση του μαθήματος. Η μεθοδολογία της έρευνάς του βασίζεται στην καταγραφή με τεχνικά μέσα, την απομαγνητοφώνηση

και ανάλυση του μαθήματος από διαφορετικές πλευρές. Στο παρόν άρθρο παρουσιάζονται τρία παραδείγματα ανάλυσης. Κατά τον Henrici τέτοιου είδους αναλύσεις συμβάλλουν μεταξύ άλλων στη διαμόρφωση διδακτικών προγραμμάτων.

Στο άρθρο της η ΑΘΗΝΑ ΣΙΟΥΠΗ ερευνά την κατάκτηση των αναιτιατικών και μέσων ρημάτων της Γερμανικής από φοιτητές/τριες του Τμήματος Γερμανικής Γλώσσας και Φιλολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Αρχικά συζητούνται οι ομοιότητες και οι διαφορές ανάμεσα στα μέσα και αναιτιατικά ρήματα. Ακολουθεί η περιγραφή της εμπειρικής έρευνας και των αποτελεσμάτων της. Στη συνέχεια σχολιάζεται η παρουσίαση των αναιτιατικών και μέσων ρημάτων σε εγχειρίδια γραμματικών ασκήσεων της Γερμανικής ως ξένης γλώσσας. Τέλος παρατίθενται προτάσεις που αφορούν στη διδασκαλία των παραπάνω ρημάτων στο μάθημα της Γερμανικής ως ξένης γλώσσας.

Δύο άρθρα αυτού του τόμου εστιάζουν σε θέματα γλωσσικής εκπαιδευτικής πολιτικής και διαπολιτισμικής εκπαίδευσης:

Η ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΚΟΙΜΙΑΡΗ επικεντρώνεται σε ζητήματα της ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής και κυρίως στα ερωτήματα, ποιες γλώσσες θα έπρεπε να διδάσκονται στα σχολεία και ποια θα έπρεπε να είναι τα επίπεδα γλωσσομάθειας. Αρχικά περιγράφει την πολιτισμική και γλωσσική πολυμορφία που επικρατεί στην Ελλάδα και στην υπόλοιπη Ευρώπη τα τελευταία είκοσι χρόνια. Στη συνέχεια διερευνά μια σειρά από θέματα που θα έπρεπε να ληφθούν σοβαρά υπόψη κατά το σχεδιασμό της γλωσσικής εκπαιδευτικής πολιτικής. Αναγνωρίζοντας τη δυσκολία του εγχειρήματος εντοπίζει παράγοντες, όπως το οικονομικό και κοινωνικό κόστος και τα αντίστοιχα οφέλη που θα έπρεπε να εξεταστούν, πριν παρθούν αποφάσεις σε θέματα γλωσσικής εκπαιδευτικής πολιτικής.

Η ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΙΔΟΥ ασχολείται με το φαινόμενο της πολυγλωσσίας στην Ελλάδα και κάνει προτάσεις για την ομαλή ένταξη των παιδιών των μεταναστών/τριών στο σχολείο. Στο πρώτο μέρος του άρθρου της παρουσιάζει και σχολιάζει τα μέτρα που έχουν ληφθεί στο πλαίσιο της ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής για την ένταξη των παιδιών που μαθαίνουν τα Ελληνικά ως δεύτερη γλώσσα, περιγράφει την εξέλιξη των Προγραμμάτων Σπουδών – διαθεματικών και αναλυτικών – και αναλύει την καθημερινή σχολική πράξη. Στη συνέχεια παρουσιάζει και σχολιάζει τα μέτρα που έχουν ληφθεί για την επιμόρφωση των διδασκόντων. Η συγγραφέας θεωρεί ότι οι δυσκολίες που διαπιστώνονται στη σχολική τάξη οφείλονται μεταξύ άλλων στην παραδοσιακή

μετωπική διδασκαλία που εφαρμόζουν ακόμη αρκετοί/ές εκπαιδευτικοί. Τέλος κάνει διάφορες προτάσεις για αναγκαίες αλλαγές – μεταξύ άλλων και σχετικά με την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών – με στόχο τη βελτίωση των συνθηκών στο ελληνικό σχολείο.

Η *διαπολιτισμική μάθηση* αποτελεί το θέμα των τριών επόμενων άρθρων. Οι έρευνες διεξάγονται στο μάθημα της Γερμανικής ως ξένης γλώσσας για Έλληνες και Ελληνίδες, όμως οι τρόποι προσέγγισης και οι προτάσεις των συγγραφέων αφορούν και σε μαθητές/τριες με άλλες γλώσσες προέλευσης:

Η JUTTA WOLFRUM αναλύει στο άρθρο της τις εικόνες και εντυπώσεις που έχουν για τη Γερμανία οι φοιτητές/τριες στην Ελλάδα. Η εμπειρική αυτή έρευνα διεξήχθη στο πλαίσιο ενός μαθήματος γερμανικού πολιτισμού στο Τμήμα Γερμανικής Γλώσσας και Φιλολογίας στο Α.Π.Θ. Στο μάθημα της Γερμανικής ως ξένης γλώσσας με στόχο τη διαπολιτισμική μάθηση είναι, σύμφωνα με τη Wolfrum, απαραίτητη η συνειδητοποίηση των στερεοτύπων. Στη διάρκεια του μαθήματος οι φοιτητές και οι φοιτήτριες εξέφραζαν τις επιφυλάξεις τους για τα στερεότυπα των συμφοιτητών/τριών τους και αυτό τους οδήγησε στην αμφισβήτηση των δικών τους στερεοτύπων. Τέλος η Wolfrum προτείνει διάφορες δυνατότητες που ενεργοποιούν διαδικασίες διαπολιτισμικής μάθησης και συμβάλλουν στην κατάργηση των προκαταλήψεων.

Και η EVELYN RÖTTGER ασχολείται με στερεότυπα που έχουν σχέση με το μάθημα της Γερμανικής ως ξένης γλώσσας. Στην εμπειρική της έρευνα διαπιστώνει ότι οι μαθητές/τριες της Γερμανικής στην Ελλάδα κατανοούν λέξεις όπως ,Wohnzimmer‘, ,gemütlich‘ κ.ά. διαφορετικά από ό,τι οι φυσικοί ομιλητές. Επιπλέον παρατηρεί ότι οι καθηγητές/τριες με Γερμανικά ως μητρική γλώσσα δεν ασχολούνται αρκετά με τέτοιου είδους διαφορές στο μάθημα, γεγονός που, σύμφωνα με τη Röttger, υποδηλώνει τη μονοπολιτισμική τους στάση. Οι καθηγητές/τριες όμως θα μπορούσαν να εκμεταλλευτούν τις γλωσσικές και πολιτισμικές διαφορές για να ενεργοποιήσουν διαδικασίες διαπολιτισμικής μάθησης, κάτι που δεν γίνεται σε επαρκή βαθμό. Σ’ αυτόν τον τομέα εμφανίζονται ελλείψεις και στα διδακτικά βιβλία. Τέλος η συγγραφέας προτείνει να μην παραβλέπονται οι γλωσσικές και πολιτισμικές διαφορές, αλλά να αποτελούν αντικείμενο συζήτησης στο μάθημα.

Στο επίκεντρο του άρθρου της ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ ΒΡΕΤΤΑ-ΠΑΝΙΔΟΥ βρίσκεται ο ‘πολιτισμός’ και η ‘γλωσσική διαμεσολάβηση’ στο μάθημα της ξένης γλώσσας. Η θεωρητική προσέγγιση της Βρέττα-Πανίδου είναι η διαπολιτισμική. Αρχικά προσεγγίζει τις βασικές έννοιες της έρευνάς της. Στη συνέχεια ασχολείται με τις δυνατότητες που προσφέρουν οι δια-

μεσολαβητικές ασκήσεις στο μάθημα του πολιτισμού με στόχο τη διαπολιτισμική επίγνωση. Προτείνει συγκεκριμένες τεχνικές και σύνθετες μορφές εργασίας, π.χ. τη μετάφραση σε σχέδια εργασίας (project), όπου οι μαθητές/τριες έχουν τη δυνατότητα να συνειδητοποιήσουν τη σύνδεση ανάμεσα στα γλωσσικά και στα πολιτισμικά φαινόμενα. Οι προτάσεις της έχουν ως στόχο την ανάπτυξη των διαπολιτισμικών και διαμεσολαβητικών ικανοτήτων των μαθητών και μαθητριών.

Με τη μετάφραση γλωσσικών-πολιτισμικών στοιχείων σε λογοτεχνικά κείμενα ασχολείται το ακόλουθο άρθρο:

Την BIRGIT HILDEBRAND απασχολούν οι δυσκολίες μετάφρασης των γλωσσικών-πολιτισμικών στοιχείων στα λογοτεχνικά έργα. Θεωρείται πια δεδομένο ότι, οι αναγνώστες/τριες του πρωτότυπου κειμένου δε μοιράζονται με τους αναγνώστες/τριες του μεταφρασμένου κειμένου το ίδιο γλωσσικό και πολιτισμικό υπόβαθρο και αυτό δημιουργεί τις μεγαλύτερες δυσκολίες στον μεταφραστή ή στη μεταφράστρια. Με τη βοήθεια μιας σειράς παραδειγμάτων από μεταφράσεις κειμένων σύγχρονης ελληνικής λογοτεχνίας παρουσιάζονται οι δυνατότητες απόδοσης γλωσσικών-πολιτισμικών στοιχείων. Η συγγραφέας θεωρεί ότι η προσέγγιση του ξένου θα έπρεπε να αντιμετωπίζεται με σεβασμό και να αποδίδεται με κατανοητό τρόπο η διαφορετικότητά του.

Το κείμενο και ο λόγος συνδέονται ποικιλοτρόπως με την πολυπολιτισμικότητα και την πολυγλωσσία. Γι' αυτό και αποτελούν αντικείμενο πολλών άρθρων του τόμου αυτού. Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα άρθρα που ασχολούνται με ανάλυση λόγου και ιδιαίτερα με την ανάλυση του καθημερινού, δημοσιογραφικού, επιστημονικού και λογοτεχνικού λόγου προσεγγίζοντας θέματα όπως η μετανάστευση, ο αποκλεισμός και οι δυσκολίες της διαπολιτισμικής επικοινωνίας:

Η ΕΛΕΝΗ ΜΠΟΥΤΟΥΛΟΥΣΗ εξετάζει στο άρθρο της τις εννοιολογικές και γλωσσικές μεταφορές, τις οποίες χρησιμοποιούν ομιλητές/τριες στο σύγχρονο καθημερινό, δημοσιογραφικό και επιστημονικό λόγο, όταν μιλούν για την άφιξη και την εγκατάσταση των άλλων (μεταναστών/τριών, παλινοστούντων, προσφύγων) στην Ελλάδα. Το κέντρο βάρους βρίσκεται στις έννοιες του ΑΛΛΟΥ και του ΕΘΝΟΥΣ-ΚΡΑΤΟΥΣ, τις οποίες οι ομιλητές και ομιλήτριες προσπαθούν να καταλάβουν και να εξηγήσουν με τη βοήθεια μεταφορών. Στις μεταφορές που εντοπίστηκαν στο υλικό της έρευνας τα πεδία-στόχοι (target domains) συνδέονται με τα παρακάτω πεδία-πηγές (source domains): Οι ΑΛΛΟΙ παρουσιάζονται ως ΑΓΡΙΑ ΖΩΑ / ΤΡΟΦΗ / ΦΥΤΑ / ΥΓΡΟ / ΕΧΘΡΟΙ / ΠΛΟΙΑ / ΜΑΥΡΑ ΠΡΟΒΑΤΑ. Το ΕΘΝΟΣ-ΚΡΑΤΟΣ ΕΛΛΑΔΑ παρουσιάζεται ως ΔΟΧΕΙΟ / ΚΤΙΡΙΟ / ΣΩΜΑ / ΧΩΡΑΦΙ.

Η έννοια του αποδιοπομπαίου τράγου βρίσκεται στο επίκεντρο του άρθρου της ΔΗΜΗΤΡΑΣ ΚΟΝΓΚΙΔΟΥ και του ΓΙΩΡΓΟΥ ΤΣΙΑΚΑΛΟΥ. Η έννοια αυτή έχει μια μακρά παράδοση και αποτέλεσε τη βάση για ψυχολογικού τύπου ερμηνείες της επιθετικότητας και του καθημερινού ρατσισμού. Η ερμηνευτική αξία της μεταφοράς του αποδιοπομπαίου τράγου έχει πλέον αμφισβητηθεί στο σύγχρονο επιστημονικό λόγο, κυρίως λόγω της απλοϊκότητάς της. Στον καθημερινό όμως λόγο δεν έχουν ακόμη χάσει την επικαιρότητά τους οι ερμηνείες που στηρίζονται στη μεταφορά αυτή, όπως δείχνουν τα παραδείγματα που παρουσιάζονται. Σύμφωνα με τους συγγραφείς μόνο στη λογοτεχνία παρουσιάζονται σε ένα σύνθετο πλαίσιο η έννοια του αποδιοπομπαίου τράγου και η επιθετική συμπεριφορά. Η άποψη αυτή ενισχύεται με παραθέματα από έργα γερμανών κλασικών συγγραφέων.

Η διαπολιτισμική επικοινωνία είναι το αντικείμενο του άρθρου της SUSANNE HORSTMANN και του HANS STROHNER. Τη βάση της μελέτης αυτής αποτελούν συνεντεύξεις ανάμεσα σε άτομα διαφορετικών πολιτισμών. Η διαπολιτισμική επικοινωνία αποδεικνύεται ιδιαίτερα σύνθετη όταν τα συνομιλούντα άτομα βιώνουν διαφορετικές νοητικές και κοινωνικές πραγματικότητες. Η πολιτισμικότητα της γλωσσικής επικοινωνίας μπορεί να μελετηθεί, σύμφωνα με τους συγγραφείς, μόνο με τη βοήθεια διεπιστημονικών εννοιών και μεθόδων. Γι' αυτόν το λόγο οι συγγραφείς ακολουθούν μια διεπιστημονική ανάλυση, χρησιμοποιώντας μεθόδους της διαδραστικής ανάλυσης λόγου και της γνωσιακής επιστήμης. Μέσα από την ανάλυση ενός παραδείγματος διαπολιτισμικής επικοινωνίας παρουσιάζονται οι δυνατότητες και τα όρια της συνεργασίας των δύο παραπάνω προσεγγίσεων.

Το θέμα «Γλώσσα και Πολυπολιτισμικότητα» εξετάζεται στα παρακάτω άρθρα μέσα από την ανάλυση λογοτεχνικών κειμένων. Τα επόμενα δύο άρθρα ασχολούνται με την ανάλυση κειμένων και πολιτικών ομιλιών που αφορούν στους δύο μεγάλους πολέμους στην τ έως Γιουγκοσλαβία και στο Ιράκ:

Ο WILLI BENNING ασχολείται στο άρθρο του με το έργο του συγγραφέα Peter Handke *Winterliche Reise*, επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον του στη θετική στάση του απέναντι στους Σέρβους. Ως γνωστόν ο Handke επέκρινε επανειλημμένα το ρόλο που έπαιξαν τα ΜΜΕ στις πρόσφατες εξελίξεις στην τ έως Γιουγκοσλαβία. Με το έργο του αυτό επιχειρεί, σύμφωνα με τον Benning, να αποδώσει την ιστορική πραγματικότητα προσφέροντας μια εναλλακτική κριτική ματιά, η οποία αντιπαρατίθεται στα στερεότυπα των ΜΜΕ. Κατά τον Benning ο Handke τελικά δεν πείθει, επειδή η κριτική που ασκεί στα δημοσιογραφικά στερεότυπα δεν

στηρίζεται σε επιχειρήματα αλλά σε στερεότυπα άλλου είδους. Επίσης δεν καταφέρνει να προσφέρει μια εναλλακτική οπτική, διότι το κείμενό του στερείται αισθητικής ποιότητας.

Η ΕΛΕΝΗ ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ ερευνά τον πολεμικό λόγο εξετάζοντας από τη μια τη διήγηση *Kassandra* της Christa Wolf και από την άλλη τους λόγους του George W. Bush που αφορούν στην επίθεση στο Ιράκ. Κάθε πόλεμος προετοιμάζεται από τα ΜΜΕ πολύ πριν ξεσπάσει με την κατασκευή και την προώθηση της εικόνας του εχθρού. Νομιμοποιείται δε μέσα από μια απολογητική γλώσσα, που έχει ως στόχο τη δημιουργία ψευδών ταυτοτήτων. Το λεξιλόγιο της πειθούς αποτελείται από συνθήματα που οδηγούν σε υπεραπλουστεύσεις και προσφέρουν τα απαραίτητα προσχήματα για τη δικαίωση του προσχεδιασμένου πολέμου. Η Γεωργοπούλου παρατηρεί ότι και ο Πρίαμος στη διήγηση της Christa Wolf αλλά και ο George W. Bush δεν αφήνουν να διαφανεί άλλη εναλλακτική λύση από τον πόλεμο. Στο άρθρο παρουσιάζονται οι ξεκάθαροι παραλληλισμοί ανάμεσα στα δύο κείμενα, οι οποίοι και αποκαλύπτουν τους μηχανισμούς της πολεμικής προπαγάνδας.

Και τα επόμενα τέσσερα κείμενα προέρχονται από το χώρο της λογοτεχνίας. Η *υπέρβαση των ορίων και η συνάντηση με τον 'άλλο'* δεν αποτελούν μόνο για τη διαπολιτισμική επικοινωνία αλλά και για τον επιστημονικό λογοτεχνικό λόγο έννοιες-κλειδιά:

Η ΙΩΑΝΝΑ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ-ΑΓΟΡΑΣΤΟΥ ασχολείται με μια ιδιαίτερη οπτική της πολυπολιτισμικότητας. Το θέμα του άρθρου της είναι η υπαρξη κοινών μοτίβων και θεμάτων σε λογοτεχνικά κείμενα διαφορετικών γλωσσών και πολιτισμών. Εξετάζει τις ομοιότητες ανάμεσα στα μοτίβα της μπαλάντας *Lenore* του Bürger, των ελληνικών δημοτικών τραγουδιών, όπως της παραλογής του *Νεκρού αδελφού*, και κειμένων του ελληνικού ρομαντισμού. Παρακολουθεί επίσης τις μεταφράσεις και επεξεργασίες της μπαλάντας *Lenore* στην Ελλάδα και ανασύρει τα ίχνη της από τα έργα του Σολωμού, του Μαβίλη κ.ά. Τη συγγραφέα απασχολεί το ερώτημα, αν τα μοτίβα αυτά είναι δάνειο, αντιδάνειο ή κοινός τόπος.

Η ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΡΑΣΙΔΑΚΗ διερευνά στο άρθρο της το θέμα της υπέρβασης, το οποίο παίρνει στα κείμενα που εξετάζονται τη μορφή της μείξης ετερογενών κατηγοριών και συστημάτων: στο διήγημα του E.T.A. Hoffmann *Der Elementargeist* πρόκειται για μείξη στο επίπεδο της γλώσσας και του λόγου (Diskurs), στο διήγημα του Γεωργίου Βιζυηνού *Μοσκόβ Σελήμ* σε επίπεδο φυλετικό και εθνικής ταυτότητας. Η μείξη – επιτυχής ή μη – διαπερνά τα δύο κείμενα και αναδεικνύει τη διάσταση του κείμενου ως ανοιχτής διαδικασίας, αέναης κίνησης μεταξύ αντιθέτων σύμφωνα με τις αρχές της ρομαντικής ειρωνείας. Και στα δύο

κείμενα αναπαράγεται ο λόγος περί εθνικής ταυτότητας, ο οποίος βασίζεται στη διάκριση οικείου-ξένου. Η εστίαση της Ρασιδάκη στην αρχή της υπέρβασης, η οποία υποσκάπτει τον εθνικιστικό λόγο, επιτρέπει την ανάγνωση των κειμένων αυτών ως κριτικά σχόλια στις ιδεολογίες της εποχής τους.

Το άρθρο της ELKE STURM-ΤΡΙΓΩΝΑΚΗ ασχολείται με τη γερμανική πολυγλωσσική και πολυπολιτισμική λογοτεχνία. Η πολυγλωσσία παρουσιάζεται μέσα από το παράδειγμα του ποιητή José F. Oliver, του οποίου τα ποιήματα είναι γραμμένα στη γερμανική και ισπανική γλώσσα καθώς και στην ανδαλουσιανή και αλεμανική διάλεκτο. Για το θεωρητικό υπόβαθρο της ανάλυσης χρησιμοποιείται η αμερικάνικη θεωρία γύρω από το λόγο των μειονοτήτων με ιδιαίτερη έμφαση στη λογοτεχνία των Chicanos. Η συγγραφέας αναλύει τη μορφή, τους τύπους, τις μεθόδους εισαγωγής ξενόγλωσσων στοιχείων και τέλος το ρόλο της πολυγλωσσίας στο ποιητικό έργο του Oliver. Συγκεκριμένα εντοπίζει στα κείμενα στοιχεία, μεταξύ άλλων, μίμησης, χώρου και χρόνου όπως επίσης και στοιχεία που λειτουργούν αποστασιοποιητικά ως προς την επίσημη γερμανική γλώσσα. Η Sturm-Τριγωνάκη δείχνει ότι η διαπολιτισμική γερμανόφωνη λογοτεχνία ενσωματώνει και άλλες γλώσσες με τα αντίστοιχα πολιτισμικά τους χαρακτηριστικά.

Τέλος στο άρθρο της η KATEPINA ZAXOU ασχολείται με τη συνάντηση διαφορετικών πολιτισμών στο έργο του Goethe *Faust II*. Η υπέρβαση των ορίων φαίνεται στην τρίτη πράξη του έργου, στην επονομαζόμενη «πράξη της Ελένης». Ο γάμος του μεσαιωνικού ιππότη *Faust* με την ωραία Ελένη από την αρχαία Ελλάδα υποδηλώνει την ένωση του βορειοευρωπαϊκού με τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό. Η ένωση αυτή είναι απαραίτητη προϋπόθεση για τη μετάβαση σε έναν καινούργιο πολιτισμό. Η αλληλοκατανόηση του Φάουστ και της Ελένης, του βορειοευρωπαϊκού και του αρχαίου στοιχείου, προϋποθέτει την αποδοχή του 'άλλου'. Στη διαδικασία αυτή η επικοινωνία παίζει ένα σημαντικό ρόλο. Αυτό φαίνεται από την προθυμία της ωραίας Ελένης να μάθει τη γλώσσα του Faust.

Τα άρθρα της έκδοσης αυτής καλύπτουν, όπως είναι φυσικό, εν μέρει μόνον τις ερευνητικές κατευθύνσεις και τους προβληματισμούς γύρω από το ευρύτατο θέμα «Γλώσσα και Πολυπολιτισμικότητα». Εν τούτοις ελπίζουμε ότι ο παρών τόμος θα συμβάλει στον παραπέρα προβληματισμό και στην προώθηση της επίκαιρης αυτής συζήτησης.

Ελένη Μπουτουλούση, Ευαγγελία Καραγιαννίδου, Κατερίνα Ζάχου

Θεσσαλονίκη, Απρίλιος 2005